

חומש התרגום המבואר

פרשת שופטים
מהדורת עיון (ראשון - שני)

עם ביאורים ופירושים
על התרגום

מכון
משנה תורה
ירושלים תש"פ

חומש התרגום המבואר

פרשת שופטים

עם ביאורים על תרגום אונקלוס

מעט צרי:

מאת הרב יעקב זאב לב זצ"ל
בו יבוארו פירושי וחידושי התרגום,
בשים לב לשינויי מלשון הכתוב, והמילים המסוימות בהן תרגם
מתוך חומש 'מעט צרי' שכבר נדפס בכמה מהדורות

חידושי התרגום:

מאת הרב ישעיהו לוי שליט"א
בו יתלבנו חידושי התרגום, במקומות שיש להאריך בביאור דבריו וטעמיו

תרגום המתורגם:

מאת הרב משה אהרן לב שליט"א
בו יתורגם התרגום מלשון הארמית ללשון הקודש
בהדגשת שינויי והוספותיו על לה"ב

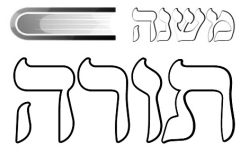
נוסח התרגום:

נוסח מדויק, על פי הנוסח הנדפס בחומש 'מעט צרי'

מבזן

משנה תורה

ירושלים תש"פ

מכון משנה תורה

עורך אחראי: הרב אליהו לב
עורך ראשי: הרב ישעיהו לוי
תרגום המתורגם: הרב משה אהרן לב

כל הזכויות שמורות

הערות והארות
יתקבלו בברכה בכתובת
meatdvash@gmail.com

כמו כן ניתן לשלוח
ביאורים ופירושים על התרגום
ובל"נ ישולבו בפרשיות הבאות
לאחר בדיקה ועריכה.

חומש זה ניתן לדוגמא ועיון בלבד,
ולא נדפס כספר
את החומש עם פירוש 'מעט צרי'
ניתן להשיג
בטלפון 054-8464057,
או במייל 328943@gmail.com

עימוד:
מאות
0548463972

לעילוי נשמת אבינו רוענו
הרב יעקב זאב ב"ר ישראל לב זצ"ל
מחבר פירוש 'מעט צרי' על התרגום

אשר עמל ויגע לגלות
את מטמוני פירושי אונקלוס לתורה,
והעלים עלי גליון בדרך קצרה
ב"מעט" המחזיק את המרובה,
למען קיום מצות שמו"ת בהלכתה.
זכה ופירושו נדפס בכמה וכמה מהדורות,
והאיר עיני רבים לראות את צפונות התרגום.
תיקן ושכלל את פירושו עד ימיו האחרונים,
ומהדורה חדשה נדפסה אחר פטירתו.

נלב"ע כ"ז חשון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

יח דינין ופרענין תמני לך בכל
קרנך דיי אלהך יהיב לך
לשבטך וידינון ית עמא דין
דקשוט: יט לא תצלי דין לא
תשתמודע אפין ולא תקביל
שחדא ארי שחדא מעור עיני
חכימין ומקלקיל פתגמין
תריצין: כ קשטא קשטא
תדרוף בדיל דתיחי ותירת ית
ארעא דיי אלהך יהיב לך: (ס)
כא לא תצוב לך אשירת כל

רש"י

(יח) שופטים ושופטים.
שופטים, דינין הפוסקים את
הדין: ושופטים. הרודין את
העם אחר מלכותו, שמכין וכופתין
במקל וזרועה עד שיקבל עליו את
דין השופט: בכ"ז שעריך. בכל
עיר ועיר (סנהדרין טז): לשבטיך.

מוסב על תמן לך, שופטים ושופטים תמן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן
לך: לשבטיך. מלמד, שמושיצין דינין לכל שבט ושבט וכל עיר ועיר: ושפטו את
העם וגו'. מנה דינין מומחים ולדיקים לשפוט נדק: (יט) לא תטה משפט. כמשמעו:
לא תכיר פנים. אף בשעת הטענות, אזוהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה,
אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה שהדיין מכזב את חבירו, מסתמין טענותיו:
ולא תקח שחד. אפילו לשפוט נדק (ספרי קמד): כי השחד יעור. משקבל שחד
ממנו, אי אפשר שלא יטה את לבו אלזו להפך בזכותו (כחצות קה): דברי צדיקים.
דברים המלודקים, משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדף. הלך אחר צית דין יפה
(ספרי קמד. סנהדרין לז): למען תחיה וירשת. כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים, להחיות
את ישראל ולהושיצן על אדמתן (ספרי שס): (כא) לא תטע לך אשרה. לחייבו
עליה משעת נטיעתה, ואפילו לא עזדה, עוצר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע

שופטים ושופטים תתן לך
בכל-שעריך אשר יהיה אלהיך
נתן לך לשבטיך ושפטו את-
העם משפט-צדק (יט) לא-תטה
משפט לא תכיר פנים ולא-
תקח שחד כי השחד יעור
עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים
(כ) צדק צדק תרדף למען תחיה
וירשת את-הארץ אשר-יהיה
אלהיך נתן לך ׀ (כא) לא-תטע
לך אשרה כל-עץ אצל מזבח

יה שופטים ושוטרים תמנה לך בכל עריך שה' אלקיך נותן לך לשבטך ושפטו את העם דין של² צדק³: יט לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקבל שוחד כי השוחד מעור עיני חכמים ומסלף דברים ישרים⁴: כ צדק צדק תרדוף למען שתחיה וירשת את הארץ שה' אלקיך נותן לך: (ס) כא לא תטע לך אשירת כל עץ⁵ בצד מזבח ה' אלקיך שתעשה

1. האות ד' בתחלת המילה היא כאות ש' בלה"ק (ראש גיטין פ"ט ס"ד). 2. האות ד' בתחלת המילה משמשת לעתים במקום 'של' (רש"י בראשית לב, יח). 3. המילה 'קשוט' משמשת כתרגום 'צדק', 'אמת' (בראשית מב, טו ועוד), 'ישר' (דברים לב, ד) ועוד. 4. רש"י שמות כג, יח. 5. אשרה של כל סוג עץ.

(יח) ופְּרָעָנִין: שאם אין בעל דין שומע, השוטר מלקהו, שעושין לו פורענות עד שיחזור למוטב (פירוש ר"ש בן היתום מו"ק טז). ה"שוטרים" המוזכרים כאן, תפקידם היו לדחוק לפרוע חובו ולכן תרגומו 'פורענין' (רוקח עה"ת). והם הנערים העומדים על הדיינים בעלי מקל ורצועה, וכן דעת הרמב"ם והטור. ודלא כראב"ע שהם הפרנסים המושלים (עי' מלבי"ם). ולא תרגם "סרכין" כלעיל "ושטרים לשבטיכם" (א, טו), ו"סרכין", ששם היו להם מין שררה (ע' מש"כ שם), משא"כ כאן שרק היו שבט הדיינים לרדות העם. תַּמְנִין: לשון מנוי ושררה. ומצאנו 'מנוי' בלשון נתינה, "ואתן אותם ראשים עליכם" (לעיל א, טו; ועיי"ש תרגומו), ועוד. וע' מש"כ רש"י (בראשית מא, מא). אך לפ"ז היה צריך לתרגם "עֲלָף" (עיי' לחם ושמלה).

וי"ל שהמלה "לך" במקרא היא מדרך ל' המקרא, כמש"כ הרמב"ן (בראשית יב, א) על "לָךְ לָךְ" (שם), ו"קומו ועברו לכם את נחל זרד" (לעיל ב, יג), ועוד. קָרְוָה: וכן פירש"י (מספרי קמד). תרגום "שער" הוא 'תרע' (ע' לעיל ו, ט ועוד), אבל כאן פירש לנו המתרגם שהכונה במלה "שעריך", בכל עיר ועיר, כמו "בשעריך תאכלנו" (לעיל טו, ב). וכן כתוב ביהושפט, "ויעמד שופטים בארץ בכל ערי יהודה הבצורות לעיר ועיר" (רא"ם). וברמב"ם (סנהדרין פ"א), שמעמידים בכל עיר ועיר שיש בה מאה ועשרים או יותר, סנהדרין קטנה, ויושבת בשער העיר, שנאמר, "והציגו בשער משפט" (עמוס ה, טו). (יט) תַּצְלִי: י"א שמזה לשון 'צלולתא' (תפילה), שמטה וכופף עצמו לפני בוראו (ר"ג ליפשיץ - אבי התפא"י). תַּשְׁתַּמֹּדֶע: וכן בלשון הכתוב "ולנעמי מודע" (רות ב, א). ומזה המלה "משומד", שהוא קיצור של "משומדע" (שאינו מכיר) שהתנכר לאחיו ולאביו שבשמים במעשיו הרעים (רמב"ן שמות יב, מג). וְלֹא תִקְבִּיעַ שְׁחָדָא: ע' מש"כ לעיל י, יז). מְעַנֶּה... וּמְקַלְקֵל: תרגם בלשון הווה מפני שדרך המקרא לכתוב בלשון עתיד דבר ההווה תמיד, כמו שכתב רש"י (שמות טו, א). וּמְקַלְקֵל: לשון הרס והשחתה (רד"ק סה"ש קלל). תַּרְיָצִין: [כונתו] דברים ישרים (ע' רש"י שמות כג, ח). והוסיף רש"י כאן שלא נפרש "דברי צדיקים", דברים של צדיקים (ע"כ). [כמו שפירש ראב"ע (שם)], שא"כ היה

אילן בסטר מדבֿחא דיי אלהֿך
 דתעבֿיד לך: כב ולא תקים לך
 קמא דרחיק יי אלהֿך: (ס)
 יז א לא תכוס קדם יי אלהֿך
 תור ואמר דיחי ביה מומא כל
 מדעם ביש ארי מרחק קדם יי
 אלהֿך הוא: (ס) ב ארי ישֿתכח
 בינך בחדא מן קרוך דיי אלהֿך
 יחיב לך גבר או אתא דיֿעבֿיד
 ית דביש קדם יי אלהֿך למעבר
 על קנמיה: ג ואזל ופלח
 לטענות עממיא וסגיד להן
 ולשמשא או לסיהרא או לכל
 חילי שמיא דלא פקידית:
 ד ויתחוא לך ותשמע ותתבע
 יאות והא קשטא כיון פתגמא

רש"י

דך אשרה כל עץ אצל
 מזבח ה' אלהֿך. אזכרה
 לנוטע אילן ולזונה בית צהר הצית:
 (כב) ולא תקים דך מצבה.
 מנצח אֶזן אחת, להקריב עליה
 אפילו לשמים: אשר שגא. מזבח
 אֶזנים ומזבח אדמה נזה לעשות,
 זאת זו שגא, כי חק היתה לכנענים,
 ואע"פ שהיתה אהוזה לו צימי
 האבות, עכשיו שגאה, מאחר

שעשאה אלו חק לעבודת אלילים: (א) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזכרה למפגל
 בקדשים ע"י דבור רע (ספרי קמ.). ועוד נדרשו צו שאר דרשות בשחיטת קדשים (וצמים לו.):
 (ב) לעבר בריתו. אשר כרת ה' אתכם שלא לעבוד אלילים: (ג) אשר לא צויתו.

יהוה אלהֿך אשר תעשה־לך
 (כב) ולא־תקים לך מצבה אשר
 שגא יהוה אלהֿך ׀ יז (א) לא־
 תזבח ליהוה אלהֿך שור ושה
 אשר יהיה בו מום כל דבר רע
 כי תועבת יהוה אלהֿך הוא
 ׀ (ב) כי־ימצא בקרבך באחד
 שעריך אשר־יהוה אלהֿך נתן
 לך איש או־אשה אשר יעשה
 את־הרע בעיני יהוה־אלהֿך
 לעבר בריתו (ג) וילך ויעבד
 אלהים אחרים וישתחו להם
 ולשמש או לירח או לכל־
 צבא השמים אשר לא־צויתו
 (ד) והגד־לך ושמעת ודרשת
 היטב והנה אמת נכון הדבר

לך: כב ולא תקים לך מצבה שריחק
ה' אלקיך: (ס) יז * לא תשחט⁶
לפני⁷ ה' אלקיך שור וכבש⁸ שיהיה
בו מום כל דבר⁹ רע כי מרוחק לפני
ה' אלקיך הוא: (ס) ב כי ימצא ביניך
באחת¹⁰ מן עריך שה' אלקיך נותן
לך איש או אשה שיעשה את הרע
לפני ה' אלקיך לעבור על בריתו:
ג וילך ויעבוד לטעויות העמים
ושתחו לחן¹¹ ולשמש או לירח או
לכל צבאות השמים שלא צויתי:
ד והוגד¹² לך ושמעת¹³ ודרשת
יפה¹⁴ והנה אמת מכוון¹⁵ הדבר

6. בשונה משיטת קרבנות שמתרגם בלשון
'דבח' (בראשית מז, א ועוד), בבעל מום תרגם
בלשון 'נכס' שהיא סתם שחיטה. 7. ביחס
לקב"ה רגיל אונקלוס להוסיף המילה 'קדם'
(לפני). 8. בלשון התרגום אין הבדל בין
'שה' (שה כבשים) ל'כבש'. 9. 'מדעם' היינו
דבר קטן, משהו (נפש הגר, מבוא לח"ב, ערך
מאמה). 10. תרגם בלשון נקבה, כיאות
ללשון 'קרוך' שהיא לשון נקבה. 11. תרגם
בלשון נקבה, כיאות ללשון 'טעות עממית'.
12. תרגם 'והגד' - 'ויתחנא', בלשון עתיד.
13. תרגם 'ושמעת' - 'ותשמע', בלשון ציווי.
14. רמב"ן בראשית מ, טז. 15. ראה
רש"י שפירש 'נכון' - 'מכוון העדות'.

מתרגם 'פתגמי צדיקא' (גור אריה). [ועוד
הרין השחד יעור עיני חכמים מלהביט אל
האמת והישר, אבל אינו מקלקל דבריהם
אחרי שכבר יצאו מפייהם (רא"ם). אלא כונת
המקרא, דברים המוצדקים כדכתיב (לעיל ד, ח)
"ומשפטים צדיקים" (הכתב והקבלה). ו"תריצין"
בתרגום הוא כלשון "תרוץ" בגמ', שפירושו,
תשובה המיישרת הענין (ספר התשבי שרש
תרץ). פתגמין: דברים. וע' באב"ע (שמות
כג, ח), שהקשה על פירוש זה, שהרי המלה
"דבריי" סמוך. אך תירץ הרא"ם, שכמוהו,
"חלוני שקופים" (מ"א ו, ד), "מי המרים" (במדבר
ה, יח). (כא) אַשִׁירַת כָּל אֵיִלָּן: אשרה של
כל סוג עץ. וכן פי' הרמב"ן, ודלא כרש"י
שפירש כאילו כתוב "אשרה וכל עץ". אלא
שפירוש רש"י הוא כפי טעמי המקרא (ביאורי
אונקלוס). (כב) דִּרְחִיק: אולי רמז למש"כ
רש"י, שאעפ"י שהיתה אהובה בימי האבות,
היא שנואה עכשיו, ולכן לא תרגם בלשון
שנאה (כלעיל יב, לא; ועוד), אלא בלשון ריחוק,
שהיתה קרובה וריחקה (ע' יין הטוב).

יז (א) תֹּר וְאֶמֶר: כאן ולקמן (יח, ג) נכתבים
בלי האות א' בסוף, אבל "שור בדישו" (לקמן
כה, ד) תרגם, תורא בדישה, וכן "די שה" (ויקרא יב, ח) "כמסת אמרא", וצ"ע
(חליפות שמלות בהקדמה ב, א). מִדְּעָם: מאומה. ע' מש"כ לעיל (ב, ז). (ב) פִּתְדָּא
מִן קִרְיָךְ: תרגם כאילו לה"כ "באחד משעריך", וחסר מ"ם השמוש (ע' רד"ק
שופטים כ, מג ועוד). אבל יש הבדל בין הלשונות, ש"באחד שעריך" משמע
שער מיוחד, משא"כ "באחד משעריך", שמשמע כל שער שיהיה (מלבי"ם
ראה אות קלג). פִּמְעָבָר עַל וכו': כלשון חז"ל "עובר על..." (נדרים סה:).
(ג) פִּהִן: לָהֶן, ל' נקבה, כמתאים למלה 'טעות' שלעיל בתרגום, אעפ"י
שלה"כ הוא "להם" (כמתאים ללה"כ "אלהים אחרים"). פִּסְיָהֶרָא: וכן הוא בלשון
הכתוב "שורך אגן הסהר" (שיר השירים ז, ג). ונקרא הירח סִהֶר, ע"ש שמשמש

אֶתְעַבִּידָת תּוֹעִיבָתָא הָדָא
 בִּישְׂרָאֵל: ה' וְתַפִּיק יֵת גְּבָרָא
 הָהוּא אוֹ יֵת אֶתְתָּא הָהִיא
 דְּעַבְדוּ יֵת פִּתְגָמָא בִּישָׁא הָדִין
 לְתַרְע בֵּית דִּינָךְ [גִּירְסַת רש"י,
 לְקַרְוֹךְ] יֵת גְּבָרָא אוֹ יֵת אֶתְתָּא
 וְתַרְגָּמְנוֹן בְּאַבְנֵיָא וַיִּמּוֹתוּן:
 וְעַל מִימַר תְּרִין סְהָדִין אוֹ
 תִּלְתָּא סְהָדִין יִתְקַטִּיל דְּחָיִב
 קְטוֹל לֹא יִתְקַטִּיל עַל מִימַר
 סְהָדִיד חֵד: וְיָדָא דְּסְהָדִיָּא תְּהִי
 בֵּיהּ בְּקִדְמִיתָא לְמִקְטִילִיה וַיָּדָא
 דְּכָל עָמָא בְּבִתְרִיתָא וְתַפְלִי
 עֲבִיד דְּבִישׁ מִבִּינָךְ: (פ) ה' אֲרִי
 יִתְפָּרֵשׁ [י"ג: יִתְפָּסִין] מִנָּךְ
 פִּתְגָמָא לְדִינָא בֵּין דָּם לְדָם בֵּין

רש"י

לעצדס (מגילה ט:): (ד) נכון.
 מכון העדות: (ה) והוצאת את
 האיש ההוא וגו' אל שערך
 וגו'. המתרגם אל שערך, לתרע
 בית דיןך, טועה, שכן שנינו אל

שערך זה שער שעצד זו, או אינו אלא שער שדון זו, נאמר שערך למטה ונאמר שערך
 למעלה, מה שערך האמור למעלה שער שעצד זו, אף שערך האמור למטה שער שעצד
 זו, ותרגומו לקרויך: (ו) שנים עדים או שלשה. (מכות ה:) אם מתקיימת עדות בשנים
 למה פרט לך שלשה, להקיש שלשה לשנים, מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת,
 ואין נעשין זוממין עד שיומו כולם (מכות ה:): (ח) בי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה
 ופרישה, שהדבר נדל ומכוסה ממך: בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור (סנהדרין
 פו. ספרי קנב): בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא

נְעִשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
 בִּישְׂרָאֵל (ה) וְהוֹצֵאת אֶת־הָאִישׁ
 הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא
 אֲשֶׁר עָשָׂו אֶת־הַדָּבָר הַרַע הַזֶּה
 אֶל־שַׁעְרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־
 הָאִשָּׁה וּסְקֹלְתָם בְּאַבְנִים וּמָתוּ
 (ו) עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה
 עֵדִים יוֹמַת הַמָּת לֹא יוֹמַת עַל־
 פִּי עֵד אֶחָד (ז) יָד הָעֵדִים
 תִּהְיֶה־בּוֹ בְּרָאשֹׁנָה לְהַמִּיתוֹ וַיֵּד
 כָּל־הָעָם בְּאַחֲרֹנָה וּבַעֲרַת הַרַע
 מִקֶּרְבֶּךָ פ (ח) כִּי יִפְּלֹא מִמְּךָ
 דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־

נעשתה התועבה הזאת בישראל:
ה והוצאת את האיש ההוא או את
האשה ההיא שעשו את הדבר הרע
הזה לשער בית דין [גרסת רש"י:
לעריך] את האיש או את האשה
וסקלתם באבנים וימותו: ו על
מאמר¹⁶ שנים עדים או שלשה
עדים יהרג¹⁷ שחייב הריגה לא
יהרג על מאמר עד אחד: ז היד של
העדים תהיה בו בראשונה להרגו
והיד של כל העם באחרונה ובערת
עושה הרע מביניך: (פ) ה כי יובדל
[י"ג: יתכפה] ממך דבר למשפט בין

16. ראה בראשית ד, כג; במדבר כד, ד טז;
דברים לב, ב; לג, ט. 17. ראה רמב"ן
שמות כא, כט. 18. ריב' שמגיע אל

בלילה להאיר את העולם שהוא חשוך
כבית הסהר (מדרש כונן, הובא באוצר מדרשים
ח"א עמוד 254). ועוד י"מ שנקרא "סהר"
ע"ש שהיא עגולה (יעב"ץ שביעית ג, ד),
ו'ס'הר' מלשון "סחור סחור" בחילוף ה"א
בח"ת. (ד) ויתחוא: יגד. תרגם בלשון
עתיד, ולא כתיב"ע, ואתחוא, ל' עבר, ע'
לקמן. ויתשמע: תרגם "ושמעת" ל' עתיד
כהמשך לתרגומו לעיל על "והגד". ואולי
דעתו כפירוש רס"ג (מהדורת קאפח), "וכאשר
יוגד לך דבר זה, שמעהו (דקדק אחר השמועה),
ודרשהו היטב. פיון: מכון. וכן פירש"י, ע'
מש"כ לעיל (יג, טו). תויעבתא: אמנם תרגם
כלה"כ, אבל מצאנו שדרכו לתרגם "תועבה"
בלשון 'ריחוק' (לעיל ז, כו ועוד), וצ"ע. ע'
מש"כ לקמן (יח, יב במלואים). (ה) לתרע בית

דין: מקום המשפט, וכן פירש תיב"ע. וכן כתב רש"י (סנהדרין מט. ד"ה שדנו),
ש"סתם שער ל' סנהדרי הוא, שהיו דנים שם". כתב החזקוני, שלכן מקום המשפט
הוא "בשעריך", שלא יהא התובע צריך לחזור ולטרוח אחר הנתבע, אלא ישב
ויצפה אותו מתי יעבור שם, שהרי אינו יכול להשמט מלעבור דרך השער (ע"כ).
אבל הגר"א (משלי א, כ) כתב, שמחוץ לעיר היה מקום שהיו מוכרים שם צרכי העיר.
ולכן הזקנים והשופטים יושבים סמוך למקום הזה, בשער העיר, כדי לשפוט בין
איש לרעהו על הדברים הנעשים שם (ע"כ). יש להוסיף ולהעיר, שאין מקום מושב
הדיינים נקרא בית דין, אלא קבוץ הדיינים נקראים כן, ופירוש 'בית' הוא כפירוש
כשאומרים "בית ישראל". וכן "הקב"ה ובית דינו" (ב"ר נא, ב), והם המלאכים (ספר
התשבי). ובזה יובן מה דאיתמר "ואין ב"ד שקול" (סנהדרין ג:), וכה"ג הרבה (הגהות

חידושי התרגום

והוצאת את האיש ההוא (עובד העבודה הזרה) או את האשה ההוא אשר עשו את הדבר
הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו (יז, ה).

"אל שעריך" מתורגם באונקלוס לפנינו, "לתרע בית דין". רש"י מעדיף גירסה
אחרת, וכותב: "המתרגם אל שעריך לתרע בית דין", טועה. שכן שנינו (כתובות

דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע
 דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֵיךָ וְקָמַת
 וְעָלִיתָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ (ט) וּבֵאתָ אֶל-
 הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט
 אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם
 וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת
 דְּבַר הַמִּשְׁפָּט (י) וְעָשִׂיתָ עַל-
 פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ
 מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
 אֲשֶׁר יֹרֹוךָ (יא) עַל-פִּי הַתּוֹרָה
 אֲשֶׁר יֹרֹוךָ וְעַל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-
 יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוֹר
 מִן-הַדָּבָר אֲשֶׁר-יִגִּידוּ לָךְ יָמִין
 וּשְׂמָאל (יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה

דין לדין ובין נגע לנגע
 למכתש סגירו פתגמי פלגת
 דינא בקרוך ותקום ותסק
 לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה:
 ט ותיתי לות כהניא לינאי ולות
 דינא דיהי ביומאי האנון
 ותתבע ויחווין לך ית פתגמא
 דדינא: י ותעביד על מימר
 פתגמא דיתווין לך מן אתרא
 ההוא דיתרעי יי ותטר למעבד
 ככל דילפונך: יא על מימר
 אורייתא דילפונך ועל דינא
 דיימרון לך תעביד לא תסטי
 מן פתגמא דיתווין לך לימינא
 ולסמאלא: יב וגברא דיעביד

רש"י

לנגע טהור: דברי ריבות.
 שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר,
 זה מטמא זה מטהר, זה מחייב זה
 מוזהר: וקמת ועלית. מלמד,
 שצית המקדש גבוה מכל המקומות
 (סנהדרין פז.). (ט) הכהנים
 הדוים. הכהנים שיצאו משצט לוי:
 וא"ל השופט אשר יהיה
 בימים ההם. ואפילו אינו כשאר
 שופטים שהיו לפנים, אמה צריך
 לשמוע לו (ספרי קנג.) אין לך אלא
 שופט שצמיק: (יא) ימין

ושמאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין (ספרי קנד.) וכל שכן
 כשאומר לך על ימין ימין, ועל שמאל שמאל: (יג) ובד העם ישבעו. מכאן, שממתינין לו

דם לדם בין דין לדין ובין נגע צרעת לנגע צרעת דברי מחלוקת ריב¹⁸ בעריך וקמת ועלית למקום שירצה ה' אלקיך בו: ט ובאת אצל הכהנים הלוויים ואצל השופט שיהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את הדבר של המשפט: י ועשית על מאמר הדבר שיגידו לך מן המקום ההוא שירצה ה' ושמת לעשות ככל שילמדוך¹⁹: יא על מאמר התורה שילמדוך ועל המשפט שיאמרו לך תעשה לא תסטה²⁰ מן הדבר שיגידו לך לימין ולשמאל: יב והאיש שיעשה כרשע

המשפט, תרגומו 'דין'. 19. ראה לקמן פסוק יט. 20. ראה במדבר ה, יב.

הגרי"פ שם). לענין מה שכ' רש"י שתרגום זה טעות, עיין במלואים. (ו) על מימר: "על פי" פירושו, על מאמר הפה (רד"ק סה"ש פה), ולא תרגם (כאן ולקמן פסוק יא: ועוד) כלה"כ, "על פום" כמו שתרגם בויקרא (כז, ח) "על פי אשר תשיג", מפני ששם הוראתה לשון 'שיעור והערכה', אבל כאן הכונה לשון אמירה. תריין סהדין: תרגם כאן "שנים עדים" כמו "שני עדים" (לק' יט, טו), אעפ"י שיש הבדל ביניהם (ע' "העמק דבר"). יתקטיף: לשונות מיתה הבאים במקרא בבנין הפעיל (כמו כאן "יומת", וכן בפסוק ז "להמיתו"), דרך אונקלוס לתרגמם בלשון 'קטול', (המתורגמן). דחיב קטול: החייב מיתה. [כונתו] מה שנקרא "מת" במקרא הוא על שם סופו (רד"ק יחזקאל יח, לב). אלא שלפי"ז צ"ע למה לא הוסיף לתרגם גם לקמן (כב, ח) על הפסוק "כי יפל הנפל", דחמי למפל, כמו שהוא בתיב"ע. ובגמרא (ברכות יח:) דרשו, והרי אינו "מת" אלא חי, אלא שרשעים בחייהם נקראים מתים (ע"כ). ותרגם לפי הכונה, שלא דוקא המקרה הזה, אלא כל המת עפ"י בית דין, יומת כסדר הזה (ע' מלבי"ם אות טו). * (ז) ותפלי וכו': עיין מש"כ לעיל (יג, ו). (ח) יתפרש: יהיה נפרש (נעלם). כונת אונקלוס, שעיקר פירוש של לשון 'הפלאה' (כ"י יפלא), הוא הפרשה והבדלה, כלשון הכתוב (במדבר ו, ב) "כי יפליא לנדור נדר" (גור אריה בראשית

חידושי התרגום

מה, ב), 'אל שערך זה שער שעבד בו. או אינו אלא שער שנדון בו? נאמר שערך למטה (כאן בפסוק), ונאמר שערך למעלה (כי ימצא בקרבך באחד שערך; יז, ב). מה שערך האמור למעלה שער שעבד בו, אף שערך האמור למטה שער שעבד בו. ותרגומו 'לקרויך'.

המדרש הוא הלכתי מובהק ובא לקבוע היכן לסקול עובד ע"ז, והוא נסמך על היקש מן המידות שהתורה נדרשת בהן. יכול היה רש"י להעיר בקצרה שלהלכה

שְׁעָרֶיךָ היינו שער שעבד בו, ומה ראה להעתיק את הלימוד בארוכה, ולדחות את המתרגם 'לתרע בית דינך' כ"טועה" בפשוטו של מקרא?
מפני ש"שְׁעָרֶיךָ" הם רבים, ואילו מקום הדין של העובד המסוים, אשר שם נתקיים "וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הַיָּטֵב" (יז, ד), הוא אחד ושערו אחד, ואדם לא נסקל יותר מפעם אחת.

אלא, "אֵל שְׁעָרֶיךָ" משמע אל אותו "אֶחָד שְׁעָרֶיךָ" האמור למעלה, ולכן תרגומו 'קרויך' ולא 'תרעריך', כמו ש"אֶחָד שְׁעָרֶיךָ" מתורגם "חדא מן קרויך". גזירה שווה של תנאים הופכת אפוא להפניה מבוארת, כאילו כתוב 'אֵל שְׁעָרֶיךָ האמורים'. הוראת "וְהוֹצֵאתָ... אֵל שְׁעָרֶיךָ" היא, צא והשב את הנידון אל איזו עיר מערי ישראל שעבד בה. מעתה מיושב מדוע נאמר "אֵל שְׁעָרֶיךָ" בלשון רבים, שכן רגיל המקרא להחיל את צורת הרבים על פרט מתייחד מתוך רבים. שתי דוגמאות תימצאנה פה בפסוקנו הנידון: "אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ", איזה מהם שעשה; "וְסָקְלָתָם", איזה מהם שדנת והוצאת.

וראב"ע מציין כאן אל "בְּאֵשׁ יִשְׂרָפוּ אוֹתוֹ וְאֶתְהַן" (ויקרא כ, יד), איזו מהן שלקח אחרונה. על דרך זו, "וְנִגְפּוּ אִשָּׁה הָרָה וְיֶצֶאוּ יִלְדֶיהָ" (שמות כא, כב) יתפרש, איזה ילד שיהיה אם זכר אם נקבה. ואולי בהשפעת הכתוב, שנו במשנה בכורות מו, א, "הבא אחר נפלים", איזה נפל שיהיה, בין זכר בין נקבה.

אגב אורחיה כנראה מיישב רש"י קושי פשטי נוסף, הייתור הבולט של "אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה". אחר שלימד שעיקר דין הסקילה תקף על נקבה בזכר, על "הָאִישׁ הַהוּא אוֹ" על "הָאִשָּׁה הַהוּא", חוזר המקרא להדגיש שגם ההשבה אל העיר שעבד בה נוהגת בשניהם. וראה ספורנו על אתר.

וְכָתֵב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם (דברים יז, יח).

"מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה" מתורגם, "פרשגן אוריתא", נוסח או העתק התורה. 'פרשגן' מופיעה בהוראה כזו בעזרא ד, יא, ובצורתה המקבילה 'פתשגן' באסתר ג, יד (רי"ש השניית מתחלפת בתי"ו רפה שאף היא הגויה בלשון חוככת בשניים). רש"י אמנם גורס "פתשגן" פה בתרגום אך המשמע שווה כפי שהעיר 'מעט צרי'.

כיצד מורה "מִשְׁנֵה" על 'נוסח' לפי רש"י, מ"לשון שינון ודיבור". כתיבת התורה היא לקיחת תוכנה הנתון לשננו "בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (להלן ל, יד), וקביעתו "עַל סֵפֶר". ואילו לרס"ג וראב"ע, מלשון 'שניות', שכן העתק כופל את המקור ויוצר טופס שני במקום שהיה רק אחד. ראה ביאור 'מעט צרי' בארוכה.

רמב"ם משלב בחיבורו שלו את המילה 'מִשְׁנָה' בהוראתה הנוכחית. בהל' תפילה א, א: "מצות עשה להתפלל בכל יום... ואין מניין התפלות מן התורה, ואין משנה התפילה הזאת מן התורה." כלומר, חובת התורה להתפלל לפחות אחת ביום, אבל חכמים "תיקנו שיהא מניין התפלות כמנין הקרבנות" (שם, ה). ועוד, מדאורייתא "יהא אדם מתחנן ומתפלל... כל אחד לפי כחו. אם היה רגיל (=רהוט) מרבה בתחינה ובקשה, ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכולתו". אולם "כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים, ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה. וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש... ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר... כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה" (שם, ב-ד). "משנה התפילה" היא אפוא נוסחה.

והרי לכאורה שרמב"ם הבין כרש"י ש"מִשְׁנָה" גזורה משינון, ולכן יש גם לתפילה "מִשְׁנָה", תוכן ולשון שמשננים על פה. ודלא כרס"ג, שהרי תפילה, בניגוד לתורה הרשומה ול"פְּרָשָׁן" האיגרת שבספר עזרא ול"פְּתִשָּׁן הַכְּתָב" שפירסם אחשוורוש, אינה עותק או העתקה עלי ספר.

ובמנחות ל, א: "א"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב, הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק. כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני." יכולנו להניח שהשוכר אחר לכתוב שווה לכותב בעצמו, כי בניגוד ללוקח מן השוק, שניהם טרחו והוסיפו ספר בעולם. כך אמנם פוסק רמ"א ביו"ד רע, א: "שכר לו סופר לכתוב לו ספר תורה... הרי זה כאילו כתבו." אך לדעת רמב"ם בהל' ספר תורה ז, א, רק "אם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני. ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו." וכך בספר המצוות עשה יח: "אם כתבו בידו הוא משובח מאד והוא יותר טוב, כמו שאמרו, כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני. ואם אי אפשר לו לכתבו צריך שיקנהו או ישכור מי שיכתבהו לו."

יש לצדד על דרך פלפול שרמב"ם הולך לשיטתו. בסנהדרין כא, ב, מדומה המצוה על כל הדיוט לכתוב לו ספר תורה אל מצוות המלך לכתוב את "מִשְׁנָה

הַתּוֹרָה, אלא שהדיוט כותב ספר אחד ומלך כותב שניים. אם "מִשְׁנָה" הוא עותק, עניין המצוה הוא להעתיק ולהוסיף ספר על אלה שהיו, ומה לי העתקה בידי המצווה או בידי שלוחו. אבל אם "מִשְׁנָה" הוא השינון והתוכן, אזי כפי ש"שְׁנִנְתֶּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתֶּם בָּם" (להלן ג, ז) מחייבנו להביע את תוכן התורה בדיבור, כך "וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה" מדרבן להביע את התוכן בכתב. ולא בלבד כדי שייוצר עוד עותק של התורה, אלא מפני שכתיבה בדיבור והכותב את התורה משננה באותה שעה כאילו הוא מקבלה מסיני בהברות פורחות והוא הראשון לחקוקה במכתב. כאשר כותב סופר עבור מזמין, לא יד המשלח משננת את התורה אלא יד שלוחו. לפיכך "אם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני", אבל לא אם "אחרים כותבין לו".

מילואים

פרק יז

(ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַרָע הַזֶּה אֶל־שַׁעֲרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ: וְתַפִּיק יָת גְּבָרָא הַהוּא אוֹ יָת אִתְתָּא הַהִיא דְּעֵבְדוּ יָת פְּתִגְמָא בִּישָׂא הָדִין לְתַרְע בֵּית דִּינָךְ [גירסת רש"י: לְקַרְנָךְ] יָת גְּבָרָא אוֹ יָת אִתְתָּא וְתַרְגְּמִנּוּן בְּאֲבָנָא וּמִיתוּן:

לְתַרְע בֵּית דִּינָךְ: כתב רש"י שתרגום זה טעות, שאינו כדרך הש"ס (כתובות מה:), וצ"ל 'לקרויך'. ואף שאין לתמוה על אונקלוס, שתנא הוא, ויכול לחלוק על הגמרא שלנו (מהרש"א סנהדרין סה: ד"ה גמרא), עכ"פ אין שמו חתום על הגירסא שלפנינו. ויש להעיר שגם גירסת רש"י 'לקרויך' (לשון רבים), לא ניחא, שמשמע שיוציאוהו אל כל העיירות לסקלו, ועוד הרי אין סוקלים בתוך העיר אלא מחוצה לה (מרפא לשון). ועוד יש להקשות על גירסתו, למה לא תרגם כלקמן (כב, כד) בנערה המארשה, "אל שער העיר ההיא", לתרע קרתא ההיא (ש.א.).

וליישב הגירסא שלנו ע' בפירוש רבנו חיים פלטיאל שכתב, דאם נדון בעיר שעבד בה צריכים לקחת אותו לשער בית דין. אבל בנדון בעיר אחרת צריכים להביאו לשער עיר שעבד בה (ע"כ). והוסיף הרש"ש (כתובות מה: ד"ה דת"ר) להליץ על הנוסח שלנו, שהגזרה שוה אינה עוקרת המשמעות ש"שער" ר"ל בית דין, שהגמ' עצמה (סנהדרין קיב.) דורשת "איש ואשה אתה מוציא לשעריך (פירש"י לבי"ד), ואי אתה מוציא כל העיר". ועוד, שכ' התוס' (סנהדרין מב: ד"ה כי, וכעין זה כתובות מד. סד"ה אין), שבעיר שרובה גויים סוקלין על פתח בי"ד דכתיב 'שעריך' וכו' (ע"כ). וגם בחוצה לארץ נסקל על פתח בי"ד שנדון בו (עיין רמב"ן כאן). ובאמת בירושלמי (סנהדרין ו, א), מחלוקת רבי ורבנן בפירוש 'שעריך' דהאי קרא, ודעת רבנן שהוא שער בי"ד, כאונקלוס לפנינו (תו"ת). וע"ע חדושי מהרי"ל דיסקין עה"ת.

(ו) עַל־פִּי | שְׁנַיִם עֵדִים אֹזְ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֶת הַמֶּת לֹא יוֹמֶת עַל־פִּי עַד אֶחָד:

על מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטיל דחייב קטול לא יתקטיל על מימר סהיד חד:

דחייב קטול: החייב מיתה. כתב בספר 'משך חכמה', נראה דקמ"ל האי קרא, דברוצח שברח ובא אחד ואמר "זהו שנגמר דינו בבית דין פלוני", לא יהרגו אותו עפ"י עדותו. ואע"ג דהוי כעין מילתא דעבידא לגלויי, ובמקום אחר עד אחד נאמן. נמצא דזהו הכונה של "יומת המת", שאעפ"י שהוא כבר נגמר דינו למיתה, מ"מ צריכים שני עדים (ע"כ). ומה נעמו דבריו על מה שפירש התרגום 'דחייב קטול'.

(ח) כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְבָר לְמִשְׁפַּט בֵּין־בָּנִים | לְדָם בֵּין־בָּנִים לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעְרֶיךָ וְקָמַת וְעָלִית אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: אֲרִי יִתְפָּרֵשׁ [י"ג: יתפסי] מִנֶּךָ פִּתְגָמָא לְדִינָא בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין מִכְתָּשׁ סְגִירוֹ לְמִכְתָּשׁ סְגִירוֹ פִּתְגָמִי פְלַגְת דִּינָא בְּקֶרֶךְ וּתְקוּם וּתְסַק לְאַתְרָא דִּיתְרַעֵי יְיָ אֱלֹהֶךָ בֵּיהּ:

יתפרש: כל לשון 'הפלאה' בין אותם הכתובים באל"ף ובין אותם הכתובים בה"א כמו 'והפלה ה' בין מקנה ישראל' (שמות ט, ד) כולם אין בעיקר יסודם כי אם "פל" וממנו "פלא" וגם "פלה" והם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק מצד הענין שבאים לפרש. ולכן אונקלוס לפעמים תרגם בלשון הבדלה ופרישה ולפעמים בלשון כסוי כדי ליישב הלשון על הענין (הבנת המקרא). ומה שתרגם פלא (שמות טו, יא) פְּרִישָׁן, וכן "נפלאתי" (שם, ד, כ), פְּרִישָׁתִי, יש גם לפרש לפי הנ"ל ועל דרך שכתב המהר"ל (גבורת ה' ס"פ כז) שהנפלאות באים ממקום נסתר ומופרש מבני אדם.